

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиса по вопросам женщин и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko‘ruvchilarga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish yo‘nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. “Ayollar huquqlari” va “gender tengligi” tushunchalari: o‘zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo‘jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g‘oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O‘smirlarning pulga bo‘lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta’siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo‘ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G‘arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o‘rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta’siri o‘rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlanishida oiladagi tarbiya usullarining o‘rni.....	94
Nomozova O‘.A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta’siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta’lim jarayonida rag‘batlantirishning gender yondashuvi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta’minoti masalasini yechish yo‘llari: ilg‘or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Adhamxo'ja Abdullaxo'jayev,
Namangan davlat universiteti erkin tadqiqotchisi
e-mail: adhamxojaabdullaxojayev@gmail.com

IBRAT MATBAACHILIGINING VUJUDGA KELISHI VA JADID G'OYALARINING YOYILISHIDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya. Maqolada Turkiston matbaachiligining shakllanishi, rivoji va milliy uyg'onish g'oyalari bilan sug'orilgan demokratik va gumanistik qarashlari hamda modernizatsiya jarayonini boshdan kechirayotgan o'zbek matbuotining shakllanishida jadid matbuotining o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Milliy istiqlol, ozodlik, hurfiylik, tenglik, adab va ilm-u ma'rifat, til va madaniyat sohalarini yuksaltirish uchun milliy matbuotni rivoj toptirish nechog'li muhim masala ekani Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi prizmasida ochib berilgan. Zamonaviy dunyoning yangi manzarasida milliy mentalitetni asrash, urf-odatlariga sodiqlik, vatanparvarlik va istiqlol fidoyilarini tarbiya qilishda gazeta, jurnal, kitob va boshqa ommaviy axborot vositalarining jahonshumul vazifasi, milliy matbuotning porloq tarixi va buyuk istiqboli, jahon madaniyatining bir qismiga aylangan noyob durdonalari ijtimoiy-falsafiy talqin etilgan.

Tayanch so'zlar: matbuot, ma'rifatparvarlik, gazeta, jurnal, uyg'onish harakati, "Sadoyi Turkiston", "Sadoyi Farg'ona", "Matbaai Is'hoqiya", "Madaniyat", til va adabiyot, milliy ong va ruhiyat.

Аннотация. В статье анализируется становление и развитие Туркестанской печати, её демократические и гуманистические взгляды, пропитанные идеями национального возрождения, а также роль и место «джадидской» прессы в формировании узбекской прессы, переживающей процесс модернизации. Статья рассматривает, насколько важным является развитие национальной прессы для достижения национальной независимости, свободы, свободомыслия, равенства, повышения уровня образования, языка и культуры. Эта проблема раскрывается с позиции стратегии развития Нового Узбекистана. В контексте современного мира рассматривается важность сохранения национального менталитета, преданности традициям, патриотизма и воспитания преданных идеалам независимости в свете общемировой роли газет, журналов, книг и других средств массовой информации. В социально-философском аспекте анализируется богатая история национальной прессы, её выдающиеся достижения, которые стали частью мировой культуры.

Ключевые слова: пресса, просветительство, газета, журнал, движение возрождения, "Садои Туркистон", "Садои Фаргона", "Матбаи Исхакия", "Культура", язык и литература, национальное сознание и менталитет.

Annotation. This article analyzes the development of Turkestan printing industry, its democratic and humanistic views imbued with national revivalist ideals, and the role of the Jadid press in the formation of Uzbek press during its modernization. The article examines the crucial role of a flourishing national press in achieving national independence, freedom, open-mindedness, equality, and the advancement of literature, education, language, and culture, all within the framework of the New Uzbekistan's development strategy. Within the contemporary global landscape, the article explores the universal function of newspapers, journals, books, and other media in preserving national identity, upholding traditions, fostering patriotism, and educating citizens devoted to independence. The article provides a socio-philosophical interpretation of the vibrant history and promising future of the national press, highlighting its unique contributions to world culture.

Keywords: press, enlightenment, newspaper, journal, revival movement, "Sadoyi Turkiston", "Sadoyi Farg'ona", "Matbaai Is'hoqiya", "Culture", language and literature, national consciousness and mentality.

Kirish. Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma’rifiy sohalaridagi o‘zgarishlarda aks etmoqda. Jumladan, “Yangi O‘zbekiston – ma’rifatli jamiyat” konsepsiyasi doirasida matbuot, axborot va kitob mahsulotlarining sifati, soni va raqobatbardoshligini ta’minlash, sohaning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash borasidagi ishlarda milliy jadid ma’rifatparvar ziyolilari ilgari surgan milliy matbuot va gezeta, ilm-u irfon, madaniyat, siyosiy faollik, faol fuqarolik va gumanistik qarashlar bilan hamohang rivojlangan.

Chor hukumati mutasaddilari va sobiq sho‘ro matbuotchilarining “Ommatan savodsiz xalqni “savodli” ziyoli qilishdek” harakati zamirida millatning asl fidoiy farzandlari yaratgan boy xazinaning kulini ko‘kka sovurish, qalamlarini “charxlash”, o‘zlikni anglashga da’vat qilgan ovozlarni o‘chirish bo‘lganki, “aksilma’rifatparvarlik” g‘oyalari milliy matbuot rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatgan.

Jadidlar matbuoti masalasi ko‘plab munozaralarga sabab bo‘ldiki, asl haqiqatning tiklanishi bevosita milliy istiqloqlarning ro‘yobga chiqishi bilan mushtarakdir. Sobiq sho‘ro mafkurasining tazyiqi ostida matbuot, xususan, XIX asrning oxiri hamda XX asr boshlaridagi milliy matbuotning shakllanishi va rivojlanishi jarayonlari O‘zbekistonning mustaqillikni qo‘lga kiritishigacha “yopiq” doirada bo‘lgan.

Matbuot chinakam ma’noda milliy uyg‘onishga “da’vat maydon”iga aylanishining o‘ziga xos ijtimoiy-falsafiy yo‘li bor. Turkiston matbuoti tarixiga nazar tashlansa, mustamlakachilik davrida “mustabid” sho‘ro mafkurachilari tomonidan jadidlar faoliyati qoralanib, “millatchilik g‘oyasi”ni targ‘ib etganlikda ayblangan. Bu masalada yana bir haqiqatni e’tibordan qochirmaslik qochirmaslik kerakki, avval sho‘rolar jadidlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlagan tasavvurni vujudga keltirgan. Jadidlar bundan ruhlanib, sho‘ro mafkurasining bosqinchilik siyosati, jumladan, rus tilining keng targ‘ib etilishi, rus-tuzem maktablarining Turkiston muzofotida yoyilishi, Rossiya bilan Turkistonni bog‘lab turuvchi temir yo‘l qurilishi kabi jarayonlarni xursandchilik bilan kutib olishgan. Millat oydinlari “oq” bilan “qora”ni ajratib, sho‘ro mafkurasining jirkanch

maqsadini anglagach, o‘z pozitsiyalarini tubdan o‘zgartirishga uringanlar.

XX asrning 80–90-yillarida milliy matbuot jonkuyarlari jadidchilikning tub maqsad-mohiyatini ochib berish, sho‘ro mafkurachilari “tamg‘a” qo‘ygan “ayb”lardan xalos qilish, ularning to‘g‘ri va ilmiy bahosini berish uchun maqolalar, davra suhbatlari berib borgan. O‘sha davr matbuotida jadid maorifchilari va ma’rifatparvarlarining faoliyatini yoritishda jiddiy muammolar ko‘tarib chiqilgan maqola va tezislar, konferensiya va anjumanlar ham muhim ahamiyat kasb etgan.

Maqsad va uni asoslash. Turkistonda jadidchilik harakatining paydo bo‘lishi, uning asosiy targ‘ibot vositasi sifatida milliy uyg‘onish davri matbaachiligini rivoj topishi bir qator mahalliy va xorijiy olim va jadidshunoslar, faylasuf-olimlar ijodi falsafiy, madaniy, diniy adabiyotlarda, jumladan, jadid adabiyotlarida ko‘pgina tadqiqotchilar tomonidan o‘ziga xos uslubda, o‘z zamonasiga mos ravishda atroflicha tahlil qilib berilgan. Bunga ko‘plab misollarni keltirishimiz hamda ularning durdona fikrlaridan bugungi kun talabiga to‘liq javob bera oladigan yechimlarni ham topishimiz mumkin. Shuningdek, jadidlar ijodiy faoliyatini har tomonlama yorituvchi amerikaliklar Adib Xolid¹, E.Olvort, fransiyalik A.Benningson, germaniyalik I.Baldauf², fransiyalik professor E.Lazzeri, yaponiyalik H.Komasu kabi sharqshunoslar, tarixchi olimlarning jadidshunoslikka oid tadqiqotlarida u yoki bu tarzda bayon etilgan. MDH davlatlarida A.Maniyozov, G.Ashurov, M.Shukurov, O.Sayfullaev, R.Hodizoda, A.Mirahmedov, I.Nurillin kabi tadqiqotchi va olimlar tomonidan jadidlarning adabiy-tarixiy faoliyati tadqiq qilingan. O‘zbekistonlik tarixchi olimlardan D.Alimova³, D.Rashidova, D.Ziyayeva, R.Sharipov, R.Shamsuddinov, Q.Rajabov va H.Sodiqovlar, adabiyotshunoslardan A.Aliyev, B.Qosimov, B.Nazarov, B.Do‘stqorayev, I.Sulton, M.Xudoyqulov, N.Karimov, O.Sharafiddinov,

¹ Khalid Adeeb. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 1998

² Baldauf Ingeborg. Jadidism in Central Asia within Reformism and Modernism in the Muslim World // Die Welt des Islams, New Ser. Vol.41, Issue 1. (Mar., 2001)

³ Алимова Д.А. Историческое мировоззрение джадидов и их проекция будущего Туркестана // Туркестон мустақиллиги ва бирлиги учун кураш саҳифаларидан. Тошкент: Фан, 1996

P.Ravshanov, S.Qosimov, Sh.Rizayev, E.Karimov, G'.Maxmudov va H.Boltaboyevlar tomonidan tarixiy va adabiy jihatdan tadqiq etilgan. Jadidlarning ijtimoiy-falsafiy qarashlari faylasuf olimlar A.Jalolov, A.Aliyev, G.Maxmudova, J.Yaxshilikov⁴, Z.Ahrorova, N.Avazov, S.Ahmedov, U.Dolimov, Sh.Turdiyev, E.Yusupov, H.Saidov, Z.Isaqova⁵larning tadqiqot ishlari, risolalari va maqolalarida aks etganini misol qilib keltirishimiz mumkin. Tadqiqotning uslubiy asoslarini obyektivlik, xolislik, tizimlilik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, germeneytik tahlil, qiyosiy tahlil tashkil etadi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, uning xulosalaridan ijtimoiy-falsafiy tafakkurni kengaytirishda, mustaqil fikrni shakllantirishda, jadid falsafasi va unga bo'lgan fikr-mulohazalarni boyitishga, jadid matbaasi xususida tahliliy tafakkurni shakllantirishda foydalanish mumkin.

Ilmiy muammoning tasnifi va yechimi.

Jadidchilik XIX asr oxiri XX asr boshlarida Turkiston ziyolilarining xalq orasida ozodlik, demokratiya, madaniy-ma'rifiy g'oyalarni ommaviy targ'ib qilish va amalga oshirishga qaratilgan milliy taraqqiyparvarlik harakatidir. Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy faoliyati – huquq, milliy davlatchilik va hokimiyat masalalari bilan uzviy bog'liq. Ayni shu paytda maktab va maorif isloh qilina boshlandi. Milliy matbuot yo'lga qo'yildi. Teatr paydo bo'ldi. Yangi adabiyot shakllandi. Bir so'z bilan aytganda, yangi tafakkur “maydon”ga keldi. Bu millatning o'zligini anglash va milliy tiklanish, hurriyat mafkurasi edi. Bu davrni tarixning “pardalangan” XVII-XVIII asrlariga nisbatan chin ma'noda progressiv o'sish, tarixiy taraqqiyotning “burilish nuqtasi” sifatida baholash ayni haqiqatdir. Bu millatning keyingi uch-to'rt asrlik tarixiy taraqqiyotida misli ko'rilmagan hol edi. Bu uzoq turg'unlikdan keyingi yangi bosqich boshlanishi, “uyg'onish”dan dalolat berar edi.

Jadidlar matbuoti sho'ro davridagi kabi bir yoqlama mafkuraviy qolipdagi matbuot emas, balki millatni ma'rifatga “otlantirgan” matbuot edi. Jadidlar matbuoti to'g'risidagi haqiqatning tiklanishi bevosita milliy istiqloqlarning ro'yobga chiqishi bilan uzviy bog'liq. Jadid matbuotining vujudga kelishi

o'lkada milliy g'oyaning tarqalishida muhim rol o'ynaydi.

Jadidlarning milliy ma'rifatchilik g'oyasida ikki masala asosiy maqsad qilib qo'yilgan edi: birinchisi, millatni dunyoning ma'rifatli xalqlari darajasiga ko'tarish; ikkinchisi, Turkistonda milliy-demokratik davlat qurish. Ularning davlat va jamiyat haqidagi qarashlarida bu ikki masala bir-biri bilan uzviy bog'lanib ketgan. Chunki, millat ma'rifatli bo'lishi uchun o'z yo'li bilan o'zgalarga tobe bo'lmay rivojlanishi lozim. Buning uchun millat, eng avvalo, ilm-ma'rifatni puxta egallashi kerak.

XX asr boshlarida mintaqada islohotchilik g'oyalarining tarqalishi, Turkistondagi siyosiy vaziyat va intellektual muhit nafaqat Rossiya imperiyasi hukumat doiralarida, balki rus va musulmon davriy nashrlari sahifalarida ham muhokama mavzusiga aylandi. Xususan, Rossiya imperiyasida nashr qilingan “Tarjimon” (1883–1918) hamda “Vaqt” (1906–1918) gazetalari bilan bir qatorda Turkiyadagi 1908-yil 2-konstitusiyaviy inqilobidan keyin paydo bo'lgan islomchilik va turkchilik yo'nalishidagi yangi turk matbuoti ham Turkiston musulmonlarining ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ahvoriga ko'proq e'tibor bera boshladi. Bu davriy nashrlar o'zlarining siyosiy yo'nalishlaridan kelib chiqib, ko'p hollarda axborot xarakteridagi tahliliy va taqriz materiallar hamda mintaqa ziyolilari tomonidan yuborilgan turli ma'lumotlarni chop etdi. Turkiston jadidlari chor hukumati istibdodidan qoloq ahvolga tushib qolgan Turkiston mahalliy aholini, jumladan, o'sib kelayotgan yoshlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-marifiy turmishi va ong-saviyasini ko'tarish, taraqqiy ettirish maqsadida juda katta madaniy ishlarni olib bordilar. Mahmudxo'ja Behbudiy ta'kidlaganidek, “Har bir mamlakatda islohot va madaniyat asbobig'a tasavvul (vosita) va tashabbus etmoqlik harakati u mamlakatning yoshlari tarafidan zuhur eta boshlagani kabi, bizning Turkistonda ham madaniyat eshigi manzalasida bo'lgan maktabi ibtidoiy ila intiboh va islohot jarchisi bo'lgan milliy matbuot qayratlu yoshlarning harakati maorif parvaronlarini soyasida vujudga keldi”⁶. Jadidlar g'oyasi o'z zamonasining haqiqiy ta'limoti edi. Chunki, u nafaqat taraqqiyparvar shaxslar, balki yangicha fikrlovchi yoshlarni o'z ortidan ergashtira oladi. Jadidlar millat yoshlarini

⁴ Яхшиликков Ж. Жади́дчи́лик ва Бехбудий. –Тошкент: “Фан”, 2004.

⁵ З.Исакова.Ибрат.-Г.: “Ф.Фулом”,2018.

⁶ Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qura miz.T:O'zbekiston.1999.B.385

Turkiston kelajagi, ravnaqi uchun kurashchi bo'lib yetishishlari kerakligini uqtirdilar va bunda ular har xil illatlardan xalos bo'lishlarini ta'kidladilar. Misol uchun, Mahmudxo'ja Behbudiy yosh yigitchalarni turli xil yomon yo'llardan qaytargan, uning oqibatlaridan o'quvchilarni ogoh qilgan, asoratlarini esa, erta baholab, milliy tanazzulni asosi shularda ekanini sezgan va Samarqandda ruslar tomonidan ochilgan pivo dokonlarini qattiq tanqid ostiga olgandi. Uning fikricha, bunday do'konlar masjid va madrasalarning yaqinida bo'lib, bola tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlagan. Mahmudxo'ja Behbudiy barchani kelajak avlodni sog'lom va barkamol qilib o'stirishga chorlagan. Sog'lom, aqlli, bilimli farzandlarimiz o'sib ulg'ayib, o'qib, ilm egallab, Turkiston ravnaqiga xizmat qiluvchi shifokor, huquqshunos, iqtisodchi va boshqa zamonaviy mutaxassislar yetishib chiqishini orzu qilgan. Sog'lom farzandlarni tarbiyalash uchun o'qib-o'rganib, ilmi, ma'rifatli va eng asosiysi ota-onalar o'z vaqtida farzandlarini zamonaviy fanlarni egallashga yordam berishlari lozimligini bot-bot ta'kidlagan.

Millat fidoyisi Munavvarqori Abdurashidxonov bolaning ta'lim va tarbiya olishida ota-onaning javobgarligi haqida so'z yuritib, o'z farzandining ma'rifatli bo'lishi uchun qo'llaridan kelgancha harakat qiladigan zotlar mavjudligidan katta kuch olgan. Jadidlar ota-onalar o'z farzandlarining tarbiyasi bilan shug'ullanib, ularni maktab va madrasalarga tayyorlab berishlarini aytib o'tganlar. Maktab va madrasalarda o'qib, ularni tugatib, yoshlar rivojlangan davlatlarning o'quv yurtlarida bilimlarini oshirib, zamonaviy ilmlarni egallashlari lozimligini uqtirgan. Adabiyotlarda yozilishicha, Behbudiy Bayrut oliy o'quv yurtlari va dorulfununida farang, olmon va ingliz tillarida o'qitilishi, yevropalik olimlarning u yerda dars berishi, kimyo laboratoriyalarining mavjudligi, tibbiyot oliygohlarida jarrohlik xonalarining borligiga havas va e'tiqod qilgan bo'lib, Turkistonning taraqqiyotdan naqadar orqada qolganini afsuslar bilan yozadi. Turkistondagi maorif tizimini isloh qilishni asosiy maqsad qilib olgan jadidlar, yoshlarni milliy mustaqillik manfaatlarini himoya qila oladigan, iqtisodiy va siyosiy inqiroz va qaramlikdan chiqish muammolari bilan shug'ullanadilar, zamonaviy bilimga ega kadrlar bo'lishi kerakligini anglaganlar. Jadidlar xalqning madaniyatini

Ovropa darajasiga ko'tarishni orzu qilganlar, buning uchun esa yoshlarni chet elning eng yaxshi o'quv maskanlarida o'qitish zarur, deb hisoblagan. Yoshlarning xorijda o'qib kelib, o'z yurtiga foydasi tegishi borasida Mahmudxo'ja Behbudiy "Oyna" jurnalida quyidagicha yozgan: "To'y va ma'raka oqchasidan bolalarni..., talabalarni Makka, Madina, Misr, Istanbulga va Rossiya dorilfunun va dorulsaltanatlarig'a yuborilib, diniy va dunyoviy va zamonaviy odamlar etishdurmoqg'a sa'y qilinsun. Ma'lumki, Munavvarqori Abdurashidxonov ham bu yo'lda jonbozlik ko'rsatgan. U o'zining "Jamiyati Xayriya" nomli yordam tashkiloti "ilk maktablarni bitirgandan so'ngra Turkiya, O'rinburg, Ufa va Ozarbayjonga yashirin yuborilgan talabalarga yordam ishlarini boshqarar edi"⁷. Jadid namoyondalari yoshlarga murojaat ham etib, ularni oldinga intilishga, zamonaviy bilimlarni egallashga va umuman, ravnaq etishga chorlaganlar. Shu o'rinda jadidlarning yoshlarga murojaatiga e'tibor qilaylik: "Ey, g'ayratlik yoshlar! Bir-biringiz ila ittifoq etub, jamiyatlar barpo qilub,millat yo'lida xizmat etingiz. Millat va xalq sizdan hurmatva yaxshilik talab etadur, nafsoniyat va g'urur emas..... muhtaram yoshlar! Zamon siznikidir. Balki butun sharingiz va millatingiz ila taraqqiy qilursiz"⁸.

Jadidlar Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Is'hoqxon To'ra Ibrat o'z davrining oydinlari, buyuk daholaridir.

Jadidlarning matbuot haqidagi qarashlarida hozirgi davr ta'lim-tarbiya sohasidagi qator muammolar aks etgan. Millatning o'zligini ko'rsatadigan xususiyatlardan biri til va maorifdir. Bu ikkisi bo'lmasa, millat mustaqil bo'la olmaydi. Buni ziyraklik bilan anglagan Abdulla Avloniy "Milliy tilni yo'qotmak millatning ruhini yo'qotmakdur. Hayhot! Biz turkistonliklar milliy tilni saqlamoq bir tarafda tursin, kundan-kun unutmak va yo'qotmakdadmur"⁹ deb bong urgan.

Taraqqiyparvarlar targ'ib etgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganki,

⁷ M.Abdurashidxonov. Xotiralarimdan(Jadidchilik tarixidan lavhalar). Sharq-2001. B108-109

⁸ M.Abdurashidxonov. Xotiralarimdan(Jadidchilik tarixidan lavhalar). Sharq-2001. B108-109

⁹ Abdulla Avloniy.Turkiy guliston yoxud axloq. 2-tab'i, sana 1336 h./1917 m. Toshkent,Tip. Lit. «Par. Sots. revolyuts» 1917g.

xalqni ma'rifatli qilish, madaniyatini yuksaltirish, xalqning o'z kuchiga, imkoniyatlariga ishonch hosil qilishi zarurligi haqidagi ilg'or fikrlar hozir ham o'z kuchini saqlab qolgan. Tabiiyki, har bir millat taraqqiy topishi uchun jahon ilm-fan yangiliklari, umuminsoniy g'oyalar bilan hamohang bo'lishi kerak. Faqat muhim shart bilan, ya'ni umuminsoniy g'oyalar jadidlar ilgari surgan fikr va g'oyalar millatning qalbi va ongidan o'tmog'i, "milliylashmog'i" lozim.

Jadidlar millat taraqqiyoti, milliy o'zlikni anglash, milliy iftixor, vatanparvarlik, ilm-fan yuksalishi, inson kapitali, insonga daxldor bo'lgan barcha masalalar kafolatini milliylikda ko'rganlar. Ziyolilar, bir tomondan, Turkiston mustaqilligi uchun kurash olib borgan bo'lsalar, ikkinchi tarafdin, Turkistonda demokratik huquqiy jumhuriyat qurishga intilganlar. Bu kurashni, jadidchilik mafkurasining asosini tashkil qilgan, deb baholash o'rinli.

Yurt ma'rifatparvarlarining ota yurt – Turkistonga nisbatan cheksiz mehr-muhabbat tuyg'usi, uning kelajagi haqidagi o'ylar, yurtning istiqboldagi taraqqiyot yo'llari rejasini tuzish, Sharq va G'arb ilg'or madaniy an'analarini birlashtirish haqidagi qarashlari zamirida jadidlarni bu yo'lga undagan yuqorida tilga olingan muhim omillar mujassam.

Turkistondagi milliy harakatning asosida tarixiy xotirani tiklash va uni nes-nobut qilmay kelajakka yetkazish maqsad qilingan edi. Milliy o'zlikni bilmoq, uni turli ta'sir va ta'ziyqlardan saqlamoq har bir millat fidoiysining burchi sanaladi. Bu vazifani teran anglagan ma'rifatchilar Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon, Munavvarqori, Ibrat kabi taraqqiyparvar ziyolilar asarlarida milliy g'oyaning asosiy bo'g'ini – Turkistondagi barcha mahalliy xalqlarni birlashtirish lozimdagi ko'rishgan. Jadidlar milliy birlik, ittifoqchilik, islohotchilik, ma'rifatchilik, ziyolilarni milliy oydini sifatida odimlashlarini orzu qilganlari bugungi mustaqil va obod, ona Vatanimizda kechayotgan Yangi O'zbekiston-marifatli jamiyat g'oyasi bilan hamohangdir.

Milliy taraqqiyotchilar ilgari surgan bunyodkor g'oyalarning tarkibiy qismlaridan biri tarixiy ongni rivojlantirish, tarixdan saboq chiqarish bo'lgan. Abdurauf Fitrat 1917-yilda bu haqida shunday yozgan edi: "Tarix millatlarning o'tmishini,

taraqqiyotini hamda tanazzulining sabablarini o'rganaturg'on ilmdir"¹⁰

Jadid ma'rifatparvarlari Turkistondagi idora usuli, boshqaruv shakllari, davlatchilik nazariyasi va amaliyoti bilan faol shug'ullanganlar. "Yosh buxoroliklar", "Yosh xivaliklar" partiyalari, "Sho'royi Islomiya", "Sho'roi Ulamo", "Turon" kabi jamiyatlar dasturlarida davlatchilik masalalariga alohida e'tibor berilgan. Bu jadidchilikning ma'rifatdan siyosatga tomon ilg'or yurishini aks ettirish bilan birga, ilg'or taraqqiyparvar fikrni milliy ozodlik g'oyasida birlashtirish va mustaqillikni milliy mafkura darajasiga ko'tarish bo'lgan. Bu, ilg'or qarashlar jamiyatni tubdan o'zgartirish, mamlakatda mustaqillikka erishish uchun kurash boshlanganidan dalolat edi. Milliy uyg'onish uchun ongning uyg'onishi shart va muhimdir.

Maorif va madaniyatning ravnaq topishi, xalq ongining shakllanishi va rivojlanishida gazetaning ulkan ahamiyatini tushungan Is'hoqxon To'ra Ibrat 1908-yili "Matbaayi Is'hoqiya" bosmaxonasini tashkil etadi. Turkistonni eng oliy hududlaridan birida shaxsiy mablag'i xisobidan matbaachilik tamal toshini qo'ygan Ibrat domla bu yangilik albatta, Turkistonni uyg'onishiga o'z xissasini qo'shishiga ishongan:

Maqsad bu ishdan erdi olamga ilm kasri,

Ham qo'ymoqqa asarlar yod ovari jahona...¹¹

Ibrat o'zining "Tarixi chopxona" she'rida tabdili zamon va mavjud qiyinchiliklar hususida atroflicha fikr-mulohaza yuritadi. Xijriy 1326-sanada Ibrat bosmaxonasi o'z faoliyatini boshlaydi, zamonaga tashakkurlar aytgan Ibrat xalqqa ma'lumlari yana ma'lum, noma'lumlari esa olam yuzini ko'rar degan niyat bilan ishni davom ettiradi. Ilmni qoldirishda albatta kitob, gazet va jurnal katta ahamiyatga ega. Millatni yangiliklar sari boshlashda ham bu soha muhim vazifa bajaradi. Ibrat tili bilan aytganda:

Gazet ko'rmagan, bexabar xalqlar

Misli o'lgandur va yo uxlagon¹².

Ijtimoiy tuzum jaholati Is'hoqxon To'raning ma'rifatga intilishiga to'siq bo'lgan. Bosmaxonada milliy gazeta nashr qilishga ruxsat bo'lmagan.

¹⁰ Abdurauf Fitrat. Muhtasar islom tarixi. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/abdurauf-fitrat-1886-1938/abdurauf-fitrat-muxtasar-islom-tarixi>

¹¹ Исхоқхон Ибрат. Илми Ибрат. - Тўрақурғон: Матбааи Исҳоқия, 1909, 14-бет.

¹² Бегали Қосимов. Ибрат Исхоқхон Тўра/Танланган асарлар— Т.: «Маънавият», 2005. - 58 б.

Is'hoqxon To'ra Ibrat shaxsiyatidagi go'zal fazilat "qo'lni qovushtirib o'tirish" emas, inson toki tirik ekan, harakat qilishi kerak, degan tamoyilda aks etgandi. Is'hoqxon To'ra Ibrat uyidagi kutubxonani kengaytirib, "Kutubxonayi Is'hoqiya" deb atadi. Is'hoqxon To'ra Ibratga tegishli arxivlar shundan dalolat beradiki, kutubxonada mavjud kitoblar ro'yxati katta miqdorda bo'lgan. Kutubxonada ta'lim-tarbiya va o'qitishga oid o'zbek, turk, tatar, rus, fors-tojik tillarida bitilgan ko'plab kitoblar bo'lgan, qishloq aholisi ulardan unumli foydalangan. Is'hoqxon Ibrat o'zi tashkil etgan jadid maktabi o'quvchilarini ham o'zi darsliklar bilan ta'minlagan.

Kutubxonada Ismoilbek Gaspiralinig "Xo'jai sibyon", Saidrasul Saidazizovning "Ustodi avval", Munavvarqorining "Adibi avval", "Adibi soniy", Mahmudxo'ja Behbudiyning "Asbobi ta'limi savod", "Kitobat ul-atfol" kabi yuzlab nomdan ortiq darslik va qo'llanmalar, ta'lim-tarbiyaga oid risolalar bo'lganini arxiv materiallari tasdiqlaydi.

Kutubxonada ta'lim-tarbiya va o'qitishga oid o'zbek, rus, tatar, turk, arab, fors-tojik tillarida ko'plab kitoblardan qishloq aholisi unumli foydalangan. Afsuski, bir necha ming kitob, qo'lyozmalar, gazeta va jurnallar boylamlarini o'z ichiga olgan noyob kutubxona 1917–1920-yillar "inqilob" deb atalmish ur-yiqitlar, undan so'ng, 1937-yilning mash'um qatag'on zulmini tortgan.

Turkistonning ilk matbaachilaridan biri sifatida Is'hoqxon To'ra Ibrat ma'rifatparvarlik va islohotchilik faoliyati bilan o'lka ma'rifatparvarlari, maorifchilari faoliyatini yana bir pog'ona yuqoriga ko'tardi. "Matbaa"da savod chiqarishga oid risolalar, darsliklar, plakatlar, majmualar nashr etilgan. Mutafakkirning o'zi "Maqsad bu ishdan erdi olamga ilm qasri" deb ta'kidlaganidek, "Matbaayi Is'hoqiya" faoliyatini ilm-ma'rifat tarqatishdan boshlagan. Bosmaxonadan 1908-yilda ilk bor savod chiqarishga bag'ishlangan "San'ati Ibrat, qalami Mirrajab Bandiy" asarini nashr etilgan. Asar savod chiqarishda, husnixat namunalarini o'rgatishda jadid va qadim maktablarida "Mufradot" darsligi sifatida qo'llangan. "Matbaayi Is'hoqiya"ning ilm-ma'rifat tarqatish maqsadida tashkil qilinganligining yana bir go'zal ifodasi matbaa peshtoqiga nur taratayotgan quyosh tasvirini ishlab, uning ichiga "ilm" so'zini yozdirilgani bilan izohlanadi.

Is'hoqxon To'ra Ibrat ramziy ma'noda ilmiy nur taratayotgan quyoshga o'xshatgan. Bu simvolik

tasvir – emblema o'sha davrlarda bosmaxonada chop etilgan barcha kitoblarda muhrlangan. Is'hoqxon To'ra Ibrat bosmaxona ishga tushirilgan yiliyoq uni kengaytirish, o'lkada eng ko'zga ko'ringan bosmaxonalardan biriga aylantirish uchun harakat qilib, muhim va kerakli anjomlar bilan ta'minlagan. Xalq o'rtasida kitob va turli risolalarga talabning ortishi natijasida matbaa 1910-yilda Namangan shahriga ko'chirilib, tipolitografiyaga aylantirilgan. Namangan shahridagi hozirgi Is'hoqxon Ibrat nomidagi matbaa-bosmaxona "Matbaayi Is'hoqiya" asosida tashkil etilgan.

Is'hoqxon To'ra Ibratning husnixatga, xat-savod chiqarishga bag'ishlangan "San'ati Ibrat, qalami Mirrajab Bandiy" (1908) o'quv qo'llanmasi, "Ilmi Ibrat" (1909) nomli she'rlar to'plami, yozuvlar tarixiga bag'ishlangan "Jome'ul-xutut" ("Yozuvlar majmuasi") kabi asarlari o'z bosmaxonasida nashr ettirgan.

XX asr boshlarida ijtimoiy-siyosiy va axloqiy muammolar jadid matbuotida keng o'rin olgan. Jumladan, "Taraqqiy", "Sadoyi Turkiston", "Ulug' Turkiston", "Turon", "Xurshid" kabi gazetalarda e'lon qilingan hajviy va publisistik maqolalarda o'sha davrning qoloqligi, chor ma'muriyatining to'rachiligi, paranjining yangi zamonga mos kelmayotgani, talabalarga 5 so'm iona (ehson) qilish o'rniga, besh yuzlab so'mni restoranlarda fohishalarga sochayotgan axloqsiz sarmoyadorlar qattiq tanqid ostiga olingan. Is'hoqxon To'ra Ibrat zamondoshlari, hammaslklari va hammaorifchilar Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Ubaydulla Xo'jayev, Obidjon Mahmudovlar nashr etgan gazeta va jurnallarda ham ilg'or g'oyalar va yangiliklar aks etgan maqola va she'rlari bilan faol ishtirok etgan.

Is'hoqxon To'ra Ibrat faoliyatini keng ommaga yetkazish maqsadida 1913-yilda "Matbaayi Ishoqiya" qoshida "At-tijoral an-Namangon" nomida gazeta chiqarish uchun hukumatdan ruxsat so'rab ariza bergan. Biroq arizaga ijobiy javob berilmagan. Lekin o'z davri uchun milliy ma'rifat matbaada, kitobda, ilmda ekanligi teran anglagan Ibratning say'i-harakatlarini "Vaqt" gazetasida alohida e'tirof etiladi: "Namangon. Mo'tabarindin Is'hoq qozi hazratlari "Al-tijor al-Namangon" isminda bir gazeta chiqararg'a so'rab ariza berdi. Bu zot 1908-yilda Namangonda bir matbaa ochgan edi. Bu yil "Kutubxonai Is'hoqiya"

isminda kutubxona ochib, turk, tatar, o'zbek, rus tillarida bo'lg'on adabiyot kitoblari oldirdi. Hozir gazeta chiqarmoq xaddindadir. Chin ko'nguldan muvaffaqiyat tilaymiz"¹³ Bu milliy ziyolilarimiz faoliyatiga berilgan xalqaro yuksak baho edi.

Jadidlarning qo'llab-quvvatlashlari qanchalik e'tiborga sazovor bo'lmasin, millatni ma'rifatli qilishdek, gazeta chiqarishdek buyuk maqsad orzulichiga qolgan. Har qancha harakat qilsa ham, Is'hoqxon To'ra Ibrat gazeta chiqarishga muvaffaq bo'la olmagan.

Xullas, tarixiy tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, jadid ma'rifatparcharlari asrlar davomida oilalari, millatlari, vatanlari, muqaddas tuproqlari, diniy e'tiqodlari, urf-odatlari va an'analariga sodiq qolishni ulug' ish deb hisoblashgan. Bu daxlsiz urf-odatlarning buzilmasligi uchun xalqimizning ming-minglab sodiq o'g'lonlari hayotlarini qurbon qilganlar, yurt mustaqilligi uchun bo'lgan janglarda shahid ketganlar.

Turkiston Rossiya tomonidan bosib olingan vaqtdan beri to'xtamagan milliy-ozodlik harakati xalqning milliy o'zligini anglashida, o'z Vatani va millatining ozodligi, mustaqilligi uchun uning vatanparvarlik intilishlarini mustahkamlashda ulkan ta'sir ko'rsatdi. Jadidlar islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish, taraqqiyot va rivojlanishga faqat tinchlik yo'li bilan parlament orqali erishishni ko'zlab, o'zbek xalqining o'ziga xos milliy mentaliteti, uning samimiyligi, bag'rikengligi, sabr-toqati, bardoshi va chidamini ham hisobga olgan holda tinch yo'l bilan hokimiyatni qo'lga olishga intilganlar. Jadidlar ilgari surgan milliy g'oya keyinchalik jahon ahamiyatiga molik hodisaga aylanib, Hindiston va boshqa mamlakatlardagi milliy-ozodlik kuchlari yo'l boshchilari tomonidan yanada rivojlantirildi. Ibrat tomonidan o'rtaga tashlangan "Befikr o'sang, ey do'st, muhtoji non o'lursan!"¹⁴ shiori millat matbuotida va jadid ziyolilari orasida zamona chaqirig'iga aylandi. Har bir millat va mamlakat xalqi o'zining haq-huquqlarini kurash orqali qo'lga kiritdi. Lekin, Ibrat milliy mustaqillik uchun to'ntarilishsiz, faol islohot-buyuk kamolot g'oyasi asosida erishish lozim deb hisoblagan. Mustaqillik va ozodlik uchun, Turkistonda muxtoriyat o'rnatish uchun, millatni

¹³ «Вакт» газетаси, 1913 йил, 1324-сон.

¹⁴ U.Dolimov.N.Jabborov.Ibrat.Tanlangan asarlar.-T.: "Ma'naviyat", 2020.-43 b.

yangi zamon bilan hamnafas yashashini istagan oydinlar otildi, bosmachi, xoin, millat dushmani va inqilobchi degan malomatlar bilan bolsheviklar tomonidan ta'qibga uchradi. Chor hukumatidan so'ng Turkistonda yakka mafkuraga tayangan sovet rejimi qaror topdi. Biroq, milliy mafkura va milliy g'oya yurtimizda sovet davrida ham o'lmadi, yashashda davom etdi, mustaqillik bilan unga yana yangi hayot va yangi ruh kirdi.

Yakuniy qism. Jadidchilik milliy ozodlik kurashi jarayonida yuzaga kelgan, o'zbek xalqi tarixida yangi sahifani ocha boshlagan ijtimoiy harakat. Bu jadidlarning boshqa ijtimoiy harakat turlaridan ajratib turuvchi alohida jihat, muhim aspektidir. Jadidlarning dunyoqarashida vatanparvarlik, millatparvarlik, ma'rifatparvarlik, taraqqiyparvarlik kabi g'oyalar yetakchilik qilgan. Jadid ziyolilari erk, istiqolga erishish uchun milliy ongni o'stirish zarurligini ko'p bor aytganlar, gazetalarda maqolalar bilan o'z qarashlarini isbotlashga uringanlar, xalqni jaholat uyqusidan uyg'otishga intilganlar. Millat fidoiylaridan Cho'lpon aytganidek: "Millatni uyg'otmoq-uyg'onganlarning vazifasi"¹⁵dir.

Shu ma'noda, Uchinchi Renessans istiqbolida jadidlarning ma'rifatchilik va islohotchilik g'oyalaridan hamda hayotiy pozitsiyalaridan foydalanish o'rindir. Jadid matbuotida ozodlikka, mustaqillikka qon to'kishlarga olib keluvchi to's-to'polon, qirg'in-barot urushlar bilan emas, balki ilm-ma'rifat, ya'ni aholi savodini chiqarish, ma'rifatini ko'tarish, yurtda kechayotgan siyosiy hayotning bir qismi ekanliklarini eslatish orqali qaramlikdan qutulish g'oyalari ilgari surilgan. Mazkur g'oyalarni hozirgi zamon ruhiyatiga moslashtirgan holda rivojlantirish zarur.

Jadid matbuotida qanday odamlar millatga foyda keltirishlari mumkinligi haqida ko'p fikr yuritganlar. Ular kasblar va hunarlarning o'ziga xosliklarini chuqur tahlil qilib, kishilarning tabiatlarini ham o'rganganlar. Jadidlarning nodir ilmiy-ijtimoiy merosi, serqirra faoliyati, mazkur mezonidagi boy maqolalarini chuqur o'rganish va hayotga tadbiiq etish borasidagi aniq, istiqbolli takliflar, g'oyalar tizimi majmuini ishlab chiqish muhim va kechiktirib bo'lmas vazifalardandir.

¹⁵ Otabek Hasanov. "Yangi O'zbekiston" gazetasi, 2024-yil 30-avgust, 175-son.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
2. Abduazizova N. O‘zbekiston jurnalistikasining shakllanishi va ravnaqi. – Toshkent, 1997. – 32 b.
3. Abduazizova N. Mustaqil O‘zbekiston jurnalistikasi tarixi. Akademiya, 2007. – 53 b.
4. Dolimov Ulug‘bek. Adabiyot milliy uyg‘onish – Is‘hoqhon Ibrat-1862-1937.
5. Sulaymonov J.B. (2021). Abu Zayd Abdurahmon ibn Xaldunning “Muqaddima” asarida davlat tushunchasiga yondashuvlar talqini. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(6), 9-14.
6. Sulaymonov J., Karimov N. Contribution of Abu Isa Tirmidhi to the Science of Hadith // *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)* ISSN: 2278-3075, Volume 9 Issue 1, November, 2019.
7. Sulaymonov J.B. Ibn Xaldun ijtimoiy-falsafiy qarashlarida axloqiy masalalar // *Falsafa va huquq jurnali*. 2019-yil 1-soni.
8. Sulaymonov J.B. Ibn Xaldun qarashlarida geografik determinizm ildizlari // *Sharqshunoslik jurnali*. 2018-yil 4-soni.
9. “Vaqt” gazetasi, 1913-yil, 1324-son.

“OILA VA GENDER” ILMİY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli “Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.

Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.